

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

CERVERA DEL MAESTRAT

EL BAIX MAESTRAT

**AJUNTAMENT DE
CERVERA DEL MAESTRAT**

INSTITUT CARTOGRÀFIC VALENCIÀ

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
SECCIÓ D'ONOMÀSTICA

COORDINACIÓ I GESTIÓ
Unitat de Recursos Lingüísticotècnics

RECU I TEXT
Casto Sorlí Moliner

GRAFISME
Esperança Martínez Molina

© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Col·lecció: Onomàstica
Sèrie: Toponímia dels Pobles Valencians
Cervera del Maestrat, 188

Editat per: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Av. de la Constitució, 284
46019 València
Tel.: 96 387 40 23
Adreça electrònica: avl@gva.es

Amb la col·laboració de l'Ajuntament de Cervera del Maestrat

ISBN: 978-84-482-5910-5

Depòsit legal: V-585-2014

Impressió: gràfiques **vimar**
Ajuntament de Sagunto, 11 • Tel. 96 199 63 30 • Espanya • València

www.avl.gva.es

CERVERA DEL MAESTRAT

Cervera del Maestrat, que presenta una orografia molt irregular, està situat enmig de la serra de la Valldàngel i les Talaies d'Alcalà. El terme municipal, de 93,2 km², és pràcticament poligonal, i limita al nord amb Traiguera i Sant Jordi; a l'oest, amb la Jana, Sant Mateu i la Salzadella; al sud, amb Santa Magdalena de Polpís, i a l'est, amb Peníscola i Càlig.

Malgrat les característiques orogràfiques, les cotes són poc significatives: destaquen la mola dels Revoltors (633 m), la Xirivella (513 m), la coroneta del Calbo (516 m) i la mola d'Eixaudí (481 m). La rambla de Cervera creua el terme de nord-oest a nord-est i és drenada per desenes de barrancs que arrepleguen les aigües de les plogudes: barranc de Sant Mateu, de la Torn, de l'Alba, d'Alifrago, Fondo, etc.

Al llarg del segle XX hi ha hagut una clara tendència al despoblament, i s'ha passat dels 2.500 habitants de principis del segle XX als 716 habitants en l'actualitat. Estes són algunes de les causes: la Guerra Civil, l'orografia i la infertilitat del terreny, les gelades, la fil·loxera i les crisis agràries i l'escassa promoció laboral.

La història del nucli actual de població es remunta a temps dels musulmans. No obstant això, l'ocupació del cim de la muntanya ja s'havia fet efectiva segles abans, motivada per la ubicació estratègica. El castell, construït entre els segles X i XI, va ser durant segles el nucli d'explotació, de poblament i de defensa. També va donar lloc al districte comarcal durant la reconquesta cristiana.

A més del castell i del nucli de cases que l'envoltaven, la població local habitava i explotava diverses alqueries i terres del terme, com bé indica la toponímia i la documentació, com ara Eixaudí, Almassul, Alcaria, Comuner, Alcamer, Xerer, Benimader, etc.

Charbayra és la denominació documentada de l'època musulmana. Este topònim es va llatinitzar en *Cervaria* i va passar al romanç com a *Cervera*. A finals del segle XIX trobem la primera referència a la denominació *Cervera del Maestre*; es tracta, molt probablement, d'una imposició administrativa per motius burocràtics, una vegada fetes les divisions provincials.

Al segle XIII, després d'anys de civilització islàmica, es produïren les capitulacions dels musulmans locals en favor dels nous colons cristians (1233). Fra Hug de Fullalquer, mestre de l'Hospital, prengué possessió de la fortalesa en nom del rei Jaume I l'any 1235, data de la primera carta pobla. De l'any 1249 és la segona carta pobla, atorgada per tal d'atraure nous pobladors. L'any 1319, Cervera passava a mans del nou Orde de Montesa, i el 1587, a mans reials. La rellevància geopolítica del municipi,

especialment del castell, comença a minvar en l'Edat Mitjana amb l'Orde de Montesa, cosa que es notará en el progressiu abandonament del castell i en l'economia local.

Durant la Guerra de la Unió (segle XIV), tots els pobles de l'Orde de Montesa es rebel·laren contra esta, que era un dels pilars de la monarquia, a excepció de Cervera, que s'hi va mantindre fidel. Però durant les Germanies (1520-22) Cervera, juntament amb altres municipis de la comarca, es rebel·là contra la Corona. Durant la Guerra de Successió, Cervera va prendre partit per l'arxiduc Carles d'Àustria. Després de la derrota austriacista, el rei Felip V va ordenar la demolició parcial de diversos castells i fortaleses no fidels, però el castell de Cervera ja presentava un mal estat de conservació.

L'economia local s'ha fonamentat des de temps remots en la ramaderia i en l'agricultura. La primera ha sigut vital en l'economia i en la societat local; d'ací prové la nombrosa presència de masos, corrals i corralisses, caminassos i mallades, basses, aljubs, pous i abeuradors, zones comunals i deveses. Açò explica, en certa manera, la importància de la llana exportada des del Maestrat als mercats italians, especialment, durant l'Edat Mitjana. Més diversificada ha estat la producció agrícola al llarg del temps: cereals, oli, vinya, garrofa, figa, ametla i xicotets horts per a cultivar hortalisses i varietats fruitals. La indústria, en canvi, ha tingut menys importància: molins d'oli, fàbriques d'aiguardent, rajoleria, mines d'argila i marbre. Actualment, però, hi ha un predomini dels sectors de servicis i de la construcció (80%).

Cervera disposa d'un variat patrimoni. A més de nombrosos jaciments arqueològics, cal destacar el nucli urbà en conjunt, el patrimoni de pedra en sec (barraques, abancalaments, etc.), un centenar de masos i corrals, la vil·la rural romana del Mas d'Aragó, el molí de l'Oli i la torre annexa, l'ermita de Sant Sebastià, les fonts de la Cerverola i de Sant Vicent, la sènia dels Pericans (o dels Divinos), la galeria d'art contemporani de la Casa del Drac, diverses obres de Daniel Chillida (retaulista) i d'Agustín Ballester (escultor), etc.

ELEMENTS FÍSICS

Orografia

Alts del Pastor
Avenc d'Alifrago
Cavallos
Cingles de la Picossa
Coll de Culon
Coll de la Font
Coll de March
Coll del Rei
Coll Gros
Coll Negre
Collet dels Morts
Colls del Flare Mercé
Coroneta del Calbo
Cova de la Garrofera
Cova del Ferrer
Cova del Triangle

la Mola (d'Eixaudí)
la Mola (dels Revoltos)
la Moleta
la Picossa
Lloma de Figueros
lo Colomer
lo Tossal
Pedra Alta
Pla de les Moletes
Roca de l'Hedra
Roca del Quixal
Roca Nàsia
Serra de la Valldàngel
Serra Grossa
Tossal del Senyor

Hidrografia natural

Barranc d'Almassul
Barranc de Folch
Barranc de l'Alba
Barranc de l'Escampat
Barranc de l'Hedra
Barranc de la Font de la
Caramela
Barranc de la Garrotxa
Barranc de la Mola
Barranc de la Rent
Barranc de la Torn
Barranc de la Vall
Barranc de les Bassoles
Barranc de les Llobateres
Barranc de les Moletes
Barranc de les Navàries
Barranc de les Rases
Barranc de Sant Mateu

Barranc de Teba
Barranc de Xancarrí
Barranc del Comunyer
Barranc del Forat
Barranc del Malentiu
Barranc del Mas (o d'Alifrago)
Barranc del Mas d'en Folch
Barranc del Molí
Barranc del Pou d'Oriol
Barranc del Replaniàs
Barranc del Tormo
Barranc dels Atans
Barranc dels Forats
Barranc Fondo
Barranquet de la Mare de Déu
Bassa de la Foieta del Sac
Bassa del Pinello
Cocó de l'Ordriàs

Cocó de la Roca Nàsia
Codines del Barranc de la Torn
Font de Gasparet
Font de la Caramela
Font de la Cerverola

Font de la Roca
Font de Sant Vicent
Fontanella del Reguer
Rambla de Cervera (o Riu Sec)
Ull del Bou

Hidrografia artificial

Aljub d'en Sorolla
Aljub de la Llacuna
Aljub de Roveres
Bassa Blanca
Bassa d'en Prunyonosa
Bassa de la Perdigona
Bassa de la Rajoleria
Bassa del Mas d'en Costa
Bassa Nova
Basseta del Mas d'en Blaus
Basseta dels Horts
Cisterna del Romeral
Pou d'Eixaudí
Pou d'en Martí
Pou d'Oriol
Pou de Canelles
Pou de Corroquí
Pou de la Biot
Pou de la Figuera
Pou de la Perdiguera

Pou de la Roca
Pou de la Torre
Pou de les Planetes
Pou de Xirosa
Pou del Canyo
Pou del Malentiu
Pou Donat
Pou Nou
Pou Salat
Sénia d'Anselm
Sénia de Joaquina Sac
Sénia de Paco Espejo
Sénia de Pepe Campos
Sénia de Salvador Mestrico
Sénia de Toledo
Sénia del Pelat
Sénia del Reguer
Sénia del Roig
Sénia dels Pericans

PARTIDES I PARATGES

Partides

Alifrago
Bancal Roig
Benitxurri
Canelles
Eixaudí
Embarrot
Embobico

en Prunyonosa
Endècim
Enfardell
Enquissot
Entabart
l'Alboreda
l'Almassul

l'Alqueria
l'Àngel
l'Ardolig
l'Argirap
l'Artiga
l'Aumatxe
l'Ereta de la Vila
l'Escampat
l'Esgarrat
l'Illa
l'Olivereta
l'Ombria de Pardals
l'Ordiàs
l'Ullal
la Basseta
la Cabrera
la Can Simó
la Caseta d'Esbrí
la Cerverola
la Cogullada
la Cova del Burgar
la Creveta
la Curolla
la Fea
la Foia del Bou
la Foieta
la Font de la Roca
la Garrotxa
la Llacuna
la Llaude
la Manoia
la Mare de Déu
la Martina
la Morera
la Niola
la Pallaresa
la Pedra Alta
la Pedradolça
la Pedralta
la Perdigona
la Perdiguera

la Polida
la Poüla
la Rent
la Rourera
la Serra de l'Espinal
la Serrada
la Servereta
la Setzena
la Solà
la Somada
la Sorlina
la Torre
la Vall
la Volta
la Xirivella
les Basses
les Bassoles
les Clapisses
les Cometes
les Coves Roges
les Forques
les Gleves
les Llobateres
les Llomes
les Mallades
les Masades
les Navàries
les Rases
les Rotes
les Serrades
lo Bancalàs
lo Barranc
lo Bovalar
lo Camí de la Jana
lo Camí de Sant Mateu
lo Campàs
lo Canyo
lo Cap de Nos
lo Carrascal
lo Coll dels Flares
lo Comunyer

lo Conillet
lo Covilar
lo Fardatxo
lo Figueralet
lo Jubalany
lo Malentiu
lo Mas d'Ambor
lo Mas d'en Costa
lo Mas d'en Folch
lo Mas d'en Jordà
lo Mas de l'Aller
lo Mas de la Lloba
lo Mas de la Quixala
lo Mas de na Bonjorn
lo Mas de Veguer
lo Maset
lo Molló
lo Nogueràs
lo Pasqualino
lo Perxet
lo Pinello
lo Pla
lo Pla de Serveres
lo Pla Raqué
lo Pla Roig
lo Poatx
lo Pou d'en Martí
lo Pou d'Oriol
lo Pou de Canet

lo Pou de la Figuera
lo Pou de la Negral
lo Reguer
lo Replaniàs
lo Romeral
lo Terraafort
lo Tormo
los Ambors
los Atans
los Castellanets
los Cigronets
los Clots
los Colls
los Escopetins
los Forats
los Màrgens
los Masos
los Pous
los Rebolcadors
los Revoltos
los Terrers
Matamoros
Paretes
Roveres
Teba
Terra Campana
Verdiell
Vilaret
Xirosa

PRESENCIA HUMANA

Poblament

Caseta d'Anselm
Cervera del Maestre
Corral d'Ambert
Corral d'Anselm
Corral de Bayarri
Corral de Benjamí

Corral de Castellés
Corral de Francisco de
Constantino
Corral de Gamon
Corral de l'Alcoià
Corral de la Blasca

Corral de la Clapissa
Corral de la Fea
Corral de la Marcel·la
Corral de la Perdiguera
Corral de Miguel Ibáñez
Corral de Pasqualino
Corral de Saragossà
Corral de Sildo
Corral de Tabola
Corral de Tomàs Llorenç
Corral de Vinarosso
Corral del Catxo
Corral del Coll de la Bassa
Corral del Gaspatxer
Corral del Llarg
Corral del Mestrico
Corral del Replaniàs
Corral del Terrafort
Corral dels Capellans
Corral dels Notaris
Corral dels Ratats
Corrals dels Constantinos
Mas d'Anselm
Mas d'Aragó
Mas d'Eixaudí
Mas d'en Benito Valentí

Mas d'en Folch
Mas d'en Losco
Mas d'en Pere
Mas d'en Ramon
Mas de Doret
Mas de l'Allero
Mas de l'Antolina
Mas de la Font
Mas de la Gargalla
Mas de la Pallaresa
Mas de la Viuda
Mas de les Bassoles
Mas de Patxon
Mas de Veguer
Mas de Ventura
Mas del Comuner
Mas del Tormo
Mas dels Mesquissos
Mas Nou d'Eixaudí
Maset de Sència
Parança de Cap-roig
Parança de Matxaco
Parança de Mílio
Parança del Moreno
Quatre Vents (o Quatro Vientos)
Xirosa

Vies de comunicació

Camí d'Eixaudí
Camí de Canelles
Camí de Cervera a Càlig
Camí de Cervera a Peníscola
Camí de l'Illa
Camí de la Font de la Roca
Camí de la Font de la Salut
Camí de la Jana
Camí de la Llacuna
Camí de la Mare de Déu
Camí de la Pallaresa
Camí de la Perdigona

Camí de la Perdiguera
Camí de les Basses
Camí de les Bassoles
Camí de les Rotes
Camí de Morella
Camí de Sant Mateu
Camí del Canyo
Camí del Pou d'en Martí
Camí del Pou de Canet
Camí dels Abellers
Camí dels Clots
Camí dels Ullals

Camí Vell de Cervera a Sant
Jordi
Caminàs de les Bassoles a la
Bassa Blanca
Caminàs dels Abellers a les
Masades

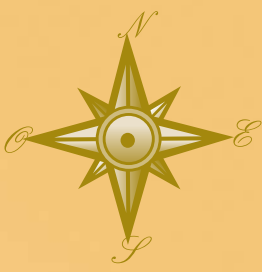
Carretera de Benicarló
Carretera de Sant Jordi
Carretera de Sant Mateu
Pont de Baix
Pont de Dalt
Pont de la Faia

Altres llocs d'interés

Carrasca d'Eixaudí
Ermita de la Mare de Déu del
Carme
Granja d'Alfons
Granja d'Antoni Júlia
Granja de Lluch
Granja de Querino
Granja de Ramir

Granja de Vinarosso
l'Argila
la Mina
Molí de l'Oli
Molló
Molló dels Clapissos
Refugi

Elements físics

TERME DE TRAIGUERA

TERME DE SANT JORDI

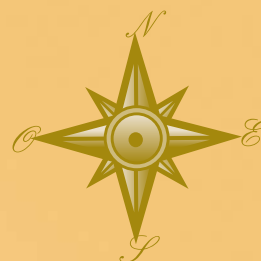
TERME DE CÀLIG

TERME DE PENÍSCOLA

TERME DE SANTA MAGDALENA DE POLPÍS

0 300 600 1,200 1,800 2,400 3,000 Metres

Partides i paratges

TERME DE TRAIQUERA

TERME DE SANT JORDI

TERME DE LA JANA

TERME DE CÀLIG

TERME DE
SANT MATEU

TERME DE LA
SAIZADELLA

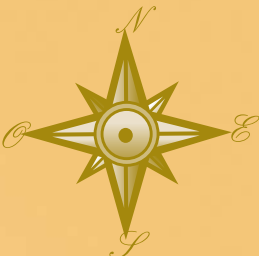
TERME DE SANTA MAGDALENA DE POLPÍS

TERME DE PENÍSCOLA

0 300 600 1.200 1.800 2.400 3.000 Metres

Presència humana

TERME DE TRAIGUERA

TERME DE LA JANA

TERME DE SANT JORDI

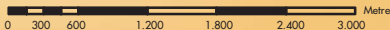
TERME DE CÀLIG

**TERME DE
SANT MATEU**

TERME DE PENÍSCOLA

TERME DE SANTA MAGDALENA DE POLPÍS

Actes de la
**VIII Jornada
d'Onomàstica**
Vinaròs 2014

Actes de la
**VIII Jornada
d'Onomàstica**
Vinaròs 2014

COL·LECCIÓ ACTES, 14

© els autors

© ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA

Edita: Publicacions de l'ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
Avinguda de la Constitució, 284. 46019 València
avl@gva.es - www.avl.gva.es

Disseny i maquetació: Espirelius
www.espirelius.com

ISBN: 978-84-482-5985-3
DL: V-314-2015

TOPONÍMIA DE CERVERA DEL MAESTRAT (BAIX MAESTRAT)

Casto Sorlí Moliner

[Centre d'Estudis del Maestrat]

1. AGRAÏMENTS

Primer de tot, voldríem agrair i donar suport a l'AVL per la tasca de defensa de la llengua, de la toponímia i més especialment pel seu posicionament lògic, coherent i de normalitat davant les decisions tant perjudicials, per a la llengua i per a la cultura del poble valencià, que en els últims temps s'han produït des de dins mateixa de la nostra societat.

També cal fer menció d'aquelles persones que han col·laborat mitjançant entrevistes, comentaris o, simplement, ajudant a conèixer millor els topònims o el territori: Antonio Lluch, José Moliner, Rosendo Viñes (d.e.p.), Manuel Cervera, Domingo Viñes, Jaime Garcia, Vicent Sorlí, Joaquina Moliner i Luis Cervera. També ha estat indispensable la informació facilitada per Joan Ferreres. Finalment, voldríem fer un breu i últim recordatori al company Pere-Enric Barreda (d.e.p.), del qual hem consultat algunes fonts que han reforçat el coneixement de la llengua i dels topònims del Maestrat al llarg de l'Edat Mitjana i Moderna.

2. RECULL TOPONÍMIC

Un dels principals objectius quan començàvem el treball era identificar i localitzar la major part possible de construccions ramaderes que queden disperses, abandonades i, en molts casos, ensorrades o pràcticament desaparegudes. Ens referim fonamentalment a masos i corrals. Ha estat una

tasca lenta i amb una certa dificultat d'identificació en molts casos i, considerant que n'hi ha més de cent en un terme municipal de gairebé 100 km², encara no finalitzada. En este sentit, es coneixien moltes de les construccions medievals, però sobretot en el cas de les documentades del segle XIX són bastant dificultoses d'identificar ja que es tracta de topònims temporals perduts.

Una altra qüestió que s'ha anat treballant és la d'algunes classes toponímiques poc identificades o fixades en els treballs genèrics de toponímia. En este sentit, s'han aconseguit i fixat alguns topònims referents a sènies i parances (arbres preparats per a la captura de tords), i s'han arribat a identificar prop de trenta topònims.

Fruit d'este treball han estat els prop de cinc-cents topònims introduïts en l'aplicació Terrasit.

3. PROCEDIMENT DE TREBALL

El treball de recollida de topònims es va iniciar farà uns quatre o cinc anys; en determinats moments s'ha fet de manera sistemàtica, i en altres moments, a causa d'altres treballs o activitats, de manera ocasional.

Les fons consultades han estat molt diversificades. A més de les citades en la bibliografia, s'han consultat altres articles, actes o monografies. No els citem perquè són bàsicament una ferramenta de suport per a contextualitzar, iden-

tificar o conèixer alguns topònims o algunes de les seues característiques etimològiques. Bàsicament es tracta de treballs d'història medieval i reconquesta, ramaderia, establiments i ordinacions municipals.

S'han realitzat també, de manera sistemàtica o puntual, diverses entrevistes a unes vuit persones coneixedores de bona part del terme, partides, o llocs. Fonamentalment es tracta de pastors, agricultors i caçadors. A més s'ha fet el buidatge d'un representatiu material cartogràfic:

- *Mapa topogràfic nacional, San Mateo*, 571-I (1:25.000), ed. Dirección General del Instituto Geográfico Nacional, 1984;
- *Mapa topogràfic nacional, Vinaròs*, 571-II (1:25.000), ed. Dirección General del Instituto Geográfico Nacional, 1984;
- *Vinaroz* [mapa topogràfic], 571 i bis (1:50.000), ed. Dirección General del Instituto Geográfico y Catastral, 1947;
- *Cartografía militar de España: Vinaroz*, 571 full 31-22 (1:50.000), ed. Servicio Geográfico del Ejército, 1983.

A més, s'ha treballat la cartografia que ofereix l'aplicació Terasit i els topònims que ja estaven fixats en l'aplicació. La diversitat de mapes, malgrat els errors i les traduccions sistemàticament castellanitzades, ha estat una eina per a la ubicació i constatació de diversos topònims, llocs i diferents elements geogràfics o humans, com vies de comunicació, construccions, etc.

En este cas, la majoria de fonts aportaven informació, indicis o aclariments etimològics, però es centraven en informació contemporània. Este fet constata la falta d'una informació més allunyada en el temps que contrastara i, en molts casos, contradiguera la forma correcta o la verdadera etimologia de molts topònims. Concloem que sovint s'han produït i reproduït errors en la interpretació, en l'ús i la fixació dels topònims per causes lògiques (més coherents o menys). En molts casos per desconeixement de l'etimologia, en altres per simple evolució de la llengua o per canvi de civilització o cultura, i per tant de la llengua usada. Altres vegades per traduccions administratives errònies, per falta de formació del personal administratiu o executiu, etc.

Arran d'esta evidència, s'ha realitzat un aprofundiment en el treball d'arxiu. En primer lloc, s'han consultat entorn d'un centenar de protocols notariais de l'Arxiu Municipal de Sant Mateu, exclusivament notaris de Cervera (Tomàs Antonio Cervera, Josep Cervera i Francisco Cervera). El període cronològic inclòs ha estat bàsicament la segona meitat del segle XVIII. Les tipologies documentals són variades: compravendes, arrendaments, censos, capítols matrimonials, testaments, etc. En segon lloc, la segona documentació d'arxiu consultada és la que es correspon amb l'acte de delimitació del terme de Cervera de l'any 1846, la qual ha estat treballada i publicada (Sorlí, 1998). I en tercer lloc, s'ha realitzat un buidatge del cadastre de rústica de Cervera de l'any 1921.¹

Un altre procediment de treball ha estat el treball de camp. És a dir, recórrer el territori que s'ha de conèixer, localitzar espais, construccions o elements per a poder posteriorment identificar o verificar la informació anteriorment recollida o rebuda. Realment ha estat, i continua estant, un treball lent i laboriós, però a partir del qual s'han pogut ubicar i conèixer nombrosos corrals, masos, sènies, parances, i molts altres noms de lloc, molts dels quals ja indicaven un ús baix per part de la població o, en altres casos, ja no s'ubicaven amb gens de facilitat.

Metodològicament, s'ha intentat seguir les mateixes pautes que en els estudis toponímics. Personalment, hem intentat fixar els topònims en la llengua que usa la població nativa, és a dir, en valencià. No obstant, el lector podrà observar que moltes formes no són exactament les utilitzades pels seus veïns, sinó les fixades per les directrius de l'AVL. Ens referim especialment a la valencianització de noms propis, usats en molts casos de forma castellanitzada. També hem respectat les formes de topònims que s'ha documentat exclusivament en castellà, irrelevants com ja hem indicat. Finalment, hem intentat respectar al màxim la forma correcta o més documentada, sempre que esta forma s'haja usat o documentat continuadament fins a temps recents.

1. Arxiu Municipal de Cervera: *Servicio de avance catastral de la riqueza rústica y pecuaria. Provincia de Castellón. Partido judicial de San Mateo. Término municipal de Cervera del Maestre* [s.l.], Ministerio de Hacienda, 1921, 2 toms.

4. FONTS CONSULTADES PER PERÍODES CRONOLÒGICS

Una de les tasques aconseguides pel treball era identificar una gran part dels topònims existents a Cervera al llarg de vuit segles. Per tant, ara ja disposem d'una bona base per a conèixer l'evolució que han tingut molts topònims, així com la variació o permanència en la manera d'identificar un lloc al llarg del temps.

Per a conèixer la toponímia medieval, ens hem ajudat majoritàriament de dades i fonts publicades o cedides per Joan Ferreres. La documentació en bona part correspon als fons documentals de l'Arxiu del Regne. Les tipologies documentals s'han basat en morabatins, privilegis, censals, capbreus, protocols notariais, etc. Açò ha permès conèixer la toponímia islàmica, almenys la dels segles XII-XIII. Topònims que ja coneixíem o estaven fixats com *Almaçul* o *Almassull*, *Xerer* (Xirosa), *Exaudí* (Aixudí) o *Alcaria* (l'Alqueria), i altres desconeguts o en desús com *Benimader*, *Alcamer* o *Camer*, etc.

S'han identificat també gran part dels topònims del període medieval cristià, distribuïts fonamentalment a partir dels masos.

Indiquem la forma que apareix en la documentació i entre parèntesis la forma normalitzada o la més recent:

- Fixats i coneguts: *Ardolich* o *Herdolig* (Ardolig), *Cominyer* o *Comenyer* (Comunyer), *pou d'en Canyelles* (Canelles), *mas d'en Veguer*, *mas de na Quixala*, *mas Blau* (mas d'en Blaus), *pou Donat* o *d'en Donat* (pou Hornat o Bernat), *roca d'en Quexal* (roca del Quixal).
- Desconeguts o en desús: *era dels Cànters*, *el Bostal*, *la Senada*, *les Sorts* (a la Torra), *riu de l'Horta* (barranc de l'Alba, a l'Alboreda) diversos vilars com el *d'en Galzeran* o el *del Clot dels Mulets*, *la Cova d'en Colodia*, *el Figuerat*, *Patxols*, etc.

El segon gran període del qual hem trobat bastants topònims és el segle XVIII, fonamentalment la segona meitat. Este període s'ha estudiat a partir dels protocols notariais conservats a l'Arxiu Municipal de Sant Mateu.

En este període es produeix una de les grans intervencions envers la toponímia local. Ens referim a la primera traducció i castellanització generalitzada arran de la implan-

tació del Decret de Nova Planta i de la imposició del castellà en l'Administració.

- Fixats i coneguts: *Alboreda*, *bassa Nueva*, *Benichurri*, *Caballos*, *camino de la Senia*, *la Cova del Burgar* (barranc de la Cova), *la Llaude* (potser es corresponga amb l'*Allender*), *mas d'en Ramon*, *la Perdiguera*.

- Desconeguts o en desús: *corral del Bou*, *la Cuarterada*, *Matisalet*, *Peiró* o *peiró Trencat* (el Pero).

El tercer període es correspon amb el segle XIX, bàsicament amb la consulta d'una còpia de les actes de desllindament del 1846:

- Fixats i coneguts: *caminàs dels Abellés*, *cocó de l'Ordíàs*, *les Navàries*.
- Desconeguts o en desús: *caminàs del Puntal*, *caminàs de la Volta al barranco de la Torn*, *Carrera-sa*, *comuns de la Vila*, *comú dels tres termes*, *fontanella del Allender* (segurament de la Llaude), *mallada de la Pedra dolça*, *masia de José Moliner*, *mas del Conde*, *paridera de la viuda de Pascual Sorlí*,² *pla de la Calç*, *pozo de la Fatxenda*, *les Saleres*, *corral de Puleró* (a Canelles).

Finalment, un altre període del qual s'han obtingut molts topònims és lògicament el segle XX, ja que és el moment en què més tipologies documentals s'han treballat (fonts orals, cartografia, cadastres, publicacions com l'*Onomasticon*, etc.). A més dels típics topònims de partides, barrancs, masos o muntanyes, s'ha obtingut sèries, corrals, parances, etc. Val a dir que alguns segurament seran anteriors al segle XX, però a hores d'ara encara no els tenim documentats.

- Fixats i coneguts: *la Mussil*, *la Niola*, *l'Olivereta*, *parança del Moreno*, *les Senietes* (l'Alboreda), *el Tormo*, *la Trinxera*, *la Xirivella*, *la Rourera*.
- Desconeguts o poc usats: *la Curolla*, *la Picossa*.

5. CONCLUSIONS

A la fi del treball s'ha constatat un aprofundiment en el coneixement general del terme de Cervera, però no solament això, sinó que s'ha possibilitat un coneixement bastant

2. Paridera: genèric de 'corral' en castellà.

exhaustiu de l'orografia, la vegetació, els recursos naturals, els cultius, els pobladors, com també envers les tipologies i llocs de poblament i hàbitat, distribució dels recursos hídrics bàsics, etc.

Al llarg dels deu últims segles i a través dels quals es disposa de documentació i referències, deduïm que han intervingut, bàsicament, tres llengües en la configuració de la toponímia rural local.

La primera llengua va ser l'àrab i, curiosament dels pocs topònims que coneixem, la majoria s'han mantingut en la memòria i continuen usant-se.

La segona llengua i la que ha fixat la toponímia a partir de la repoblació cristiana des del segle XIII, ha estat la llengua romanç (en un primer moment amb forts components de repobladors catalans i ja posteriorment per població estrictament valenciana). Com a llengua pròpia de la població (el valencià) i al ser la usada en la transmissió oral, especialment per les classes treballadores, ha possibilitat que s'hagen produït poques alteracions, especialment pel castellanisme, més efectiu en la plasmació escrita. A partir de l'arribada de nous pobladors des de l'any 1233, especialment colons catalans, serà quan comença a fixar-se la toponímia en llengua romanç. Per tant, primer rebrà característiques orientals de la llengua, i posteriorment es desenvoluparà amb característiques occidentals del que avui coneixem com a valencià. Estos nous topònims cristians s'estructuraren, al llarg de la baixa Edat Mitjana, a partir de les divisions en masos que es feren de les terres, també de les deveses i de les terres comunals. I és encara avui en dia els que conformen la base i donen nom a la majoria de partides del terme municipal, juntament amb les alqueries i deveses islàmiques.

Un altre element característic de la llengua emprada per la població i de les peculiaritats dialectals locals, és l'ús de l'article neutre *lo*, molt arrelat en la forma oral. La tercera llengua en discòrdia ha estat el castellà. Esta només s'ha introduït en la documentació escrita mitjançant les traduccions efectuades a partir dels topònims orals en valencià. Irrellevants són els que s'han fixat en esta llengua exògena per al cerverí: *Quatro vientos*, potser *el Canyo* i ben poca cosa més. Altres processos castellanitzadors són visibles únicament en la documentació escrita. Es constaten en els protocols nota-

rials dels segles XVIII i principis del XIX i també en la documentació municipal del segle XX, i són fruit dels processos polítics i socials generals. Respecte a altres llengües, no s'ha fixat cap topònim. En els casos dels veïns d'altres països que, durant les dos o tres últimes dècades, han fixat la seua residència en vivendes i xalets dispersos pel terme de Cervera (bàsicament alemanys, francesos, holandesos, anglesos i belgues), o bé arriben a conèixer el topònim, més o menys correctament, o en tot cas el castellanitzen.

Entre el topònims castellanitzats sistemàticament hi ha *Higueral* (Figueraleit), *la Muela* (la Mola), *Laguna* (la Llacuna), etc.

Es constaten també diversos errors a causa de la castellanització: *coll de Mareli* (coll de March), *Arquichala* o *Aguilacha* (Mas de la Quixala), *els Jubs* (l'Aljub), *Cuevas Royas* (Coves Roges), *folia del Coll* (foia del Coll), *corral de Notavias* (corral dels Notaris), *Mas de Vauchoen* (Mas de na Bonjorn), etc.

Una altra qüestió que s'ha d'indicar és l'afecció envers alguns llocs apartats del nucli major de població. La gran extensió del terme i la dificultat en les seues comunicacions, ha propiciat que moltes terres hagen estat treballades, adquirides o habitades per veïns d'altres poblacions. Esta circumstància fa que alguns llocs tinguin dobles topònims segons qui els anomena (cerverins, janencs, calijons, jordiençs, etc.). En altres casos, el topònim ja s'ha perdut o es desconeix a Cervera, mentre que eixos altres veïns el mantenen o n'han fixat un de nou. Podem recordar *el Bovalar* o *Boveral*, *corral de Saragossà*, etc.

La cerca bibliogràfica i el treball d'arxiu han possibilitat el coneixement etimològic de molts dels topònims, fins ara desconeguts, i també han permès la rectificació de molts d'ells una vegada verificada la forma correcta o que hem considerat més fiable o més documentada, o en tot cas han permès esbrinar la correspondència amb un altre topònim històric anterior. Així, el *pou Neriol* s'ha identificat amb el *pou d'Oriol*; el *mas del Llosco*, amb el *mas d'en Losco*; la *Torra*, amb la *Torre* o *Torreta*; els *Ambors*, amb l'Àlber; el pou i la partida de *Canelles*, amb *D'en Canyelles*; el *pou Bernat* o *Hornat*, amb el *pou Donat*, etc.

S'han constatat alguns canvis o afegiment de topònims per a algunes partides o llocs. El *barranc de l'Alboreda*

s'ha identificat amb *riu de l'Horta*; la *font de la Caramela*, amb la *font de Pere Xerta*; el *coll de la Font*, amb la *Senada*; *Paretes* sembla correspondre's a un afegiment al *mas d'en Blaus*, simplement per visualització de parets o de paretetes del mas ja en runes.

També hi ha diversos noms de lloc que no s'han pogut esbrinar o verificar amb certitud davant les diferents possibilitats de procedència: antropònims, arabismes, elements físics, mossarabisme o llatinismes, etc. Assenyalen per exemple: *Ambobico*, *Antabart*, *Enfardell*, la *Niola*, *Benitxurri*, *Enquissot*, la *Rent*, l'*Argirap*, *Teba*, la *Manoia* o l'*Aumatxe*. Altres casos fan possible diverses etimologies, ja que s'usen dos formes amb sentit diferent. És el cas de la *Fea* i la *Foia* per al mateix lloc. En este cas existeix un element físic (*foia*) per a referir-se a un pont i a lloc, i per altra banda un renom (*fea*) per referir-se a un corral.

S'han identificat diversos topònims que ja s'han perdut, i per tant s'han convertit en històrics. És el cas de l'*Arroer*, l'*Allender*, l'*Avenaret*, el *barranc del Soliguer*, el *barranc dels Rajolots*, les *Sorts*, *Patxols*, el *Figueral*, el *corral de Pulero*, etc.

Igualment, l'enorme abundància de noms de lloc i la constant incorporació i renovació d'alguns altres, també possibilita la pèrdua tant de l'ús oral com de la memòria en els casos en què no estan determinats com una partida o un punt d'especial rellevància per a ser referits per causes d'ubicació, particions, vies de comunicació, etc. Així, alguns topònims fa anys que han començat a estar pràcticament en desús i es perdran per a la pròxima generació, com en el cas de la *Cagilet* o *Casilet*, la *Rajoleria*, el *Bovalar* o la majoria de caminassos, comunals, pous, etc.

Finalment, també cal indicar alguns dels noms de lloc que es van incorporant i que, per tant, reflecteixen les activitats humanes, els cultius i altres activitats pròpies d'uns anys o dècades concrets. Molts desapareixen unes dècades després de l'abandó de l'activitat que els motivaren. És el cas de l'*Argila*, la *Mina*, les diverses granges, la *Bassura* (diverses ubicacions), la *Morera*, etc.

BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, A. - MOLL, F. B. de (1980): *Diccionari català-valencià-balear*, Moll, Palma.

BRUGUERA I TALLEDA, J. (1996): *Diccionari etimològic*, Enciclopèdia catalana, Barcelona.

COMAS DELLÀ, Joaquim: *Aproximació a la desamortització al nord del País Valencià: el partit judicial de Sant Mateu (1855-1900)*. Tesis de Llicenciatura (Antonia Ferrer i Bosch, dir.), Universitat de Barcelona.

COROMINES, Joan (1988-1997): *Onomasticon cataloniae*, Curial / La Caixa, Barcelona.

FERRANDO, A. - ROCA, J. (2006): *Culla: els noms d'un paisatge: un repàs a la toponímia i a la història*, Centre d'Estudis del Maestrat, Benicarló.

FERRERES I NOS, Joan (2009): *Territori, població i economia de la Batllia de Cervera a l'edat mitjana*, Centre d'Estudis del Maestrat, Benicarló.

GIMENO, LL. (1998): *De lexicografia valenciana*, Abadia de Montserrat, Barcelona.

GUINOT, E. (1999): *Els fundadors del Regne de València: Repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval*, 3 i 4, València.

HINOJOSA MONTALVO, J. (2002): *Diccionario de historia medieval del Reino de Valencia*, Generalitat Valenciana, València.

SORLI MOLINER, Josep Joaquim (1998): *Assagadors antics de Cervera del Maestrat*, Centre d'Estudis del Maestrat, Benicarló.

TERRADO, J. (1999), *Metodologia de la investigación en toponímia*, J. Terrado, Saragossa.